

С. Ю. Зозуля

Ніжинська науково-дослідна кафедра історії, культури та мови

НІЖИНСЬКА НАУКОВО-ДОСЛІДНА КАФЕДРА ІСТОРІЇ КУЛЬТУРИ ТА МОВИ

Засн. 1922 згідно з рішенням Наук. комітету Гол. упр. профес. освіти Наркомату освіти УСРР, що здійснював адм. й метод. упр. роботою Кафедри, фінансувалася вона з бюджету Наркомату освіти УСРР. Технічно й кадрово Кафедру забезпечувала базова установа, при якій вона діяла – Ніжин. ІНО. Спочатку Кафедра складалася з 3-х секцій – укр. та рос. історії, антич. культури, укр. та російської мови і літ-ри; через 2 р. останню розділено на секцію української мови та літ-ри і секцію заг. та рос. літ-ри. 1925 створ. окрему педол.-пед. секцію як структур. підрозділ Харків. н.-д. каф. педології та педагогіки.

1922–23 Кафедру очолював П. Тихомиров, від 1923 і до її ліквідації 1930 – В. Резанов, який також з часу заснування керував роботою єдиної філол. секції, згодом – секції всесвіт. та рос. літ-ри. Кер. ін. секцій: укр. та рос. історії – Г. Максимович, М. Бережков, М. Петровський; антич. культури – І. Семенов, І. Турцевич, О. Покровський, К. Штепа; української мови та літ-ри – Є. Рихлик; педол.-пед. – Я. Колубовський. Дійсний член і н. с. Кафедри у різний час були О. Грузинський, М. Даденков, О. Карпеко, В. Фохт та ін. У структурі секції української мови та літ-ри 1925–28 діяла Термінол. комісія на чолі з Є. Рихликом (гол. завдання – допомога в реалізації політики коренізації в Ніжин. ІНО, Ніжині та Ніжин. окрузі), 1930 – Семінар для виучування нац. меншин. Співроб. і асп. педол.-пед. секції облаштували у приміщенні Ніжин. ІНО спільну педол. навч. лаб. (зав. Я. Колубовський, М. Рябко). 1923–24 працювала Комісія з вивчення історії повстання на Ніжинщині червоних партизан 1918 (спільна з Відділом з вивчення історії партії та комуніст. руху при Ніжин. окрвиконкомі), від 1928 – Комісія з дослідж. пролетар. культури (як заг.-кафедрал. структурне утворення). Праці співроб. і асп. Кафедри друкували у період. наук. виданнях ВУАН, Наркомату освіти УСРР, АН СРСР тощо. Також для оприлюднення результатів наук. дослідж. започатк. власні наук. період. видання: 1924 друкували «Бюлетень Науково-дослідної кафедри історії культури та мови» (загалом 4 номери – 2 здвоєні вип.), 1925–30 (спільно з Ніжин. ІНО) – «Записки Ніженського інституту народньої освіти та Науково-дослідної катедри історії культури та мови» (загалом 10 вип.; вип. 1–5 – одним томом). Для підготовки наук. і викладац. кадрів

вищого рівня. 1923 організовано аспірантуру, на навч. до якої щороку на 3-річ. термін вступали 1–3 асп. на кожну із секцій (здебільшого випускники Ніжин. ІНО). При кожній із секцій діяли фахові семінари підвищеного типу для асп., а також заг.-кафедрал. наук. семінар із марксознавства, обов'язковий для всіх асп. (у цьому семінарі навч. також і студенти Ніжин. ІНО). Для асп. при Кафедрі створ. спец. комісію для складання т. зв. соц.-екон. мінімуму (попередник сучас. т. зв. кандидат. мінімуму). Загалом аспірантуру закін. понад 30 осіб (враховуючи асп. 1-го та 2-го рр. навч., які не змогли його завершити через ліквідацію Кафедри), серед них – відомі у подальшому укр. науковці В. Євфимовський, В. Дубровський, І. Спаський, О. Пулинець, І. Павловський, А. Єршов, П. Одарченко та ін. Частина асп. пройшла процедуру наук. nobilitaції (публіч. промоц. захисту результатів свого дослідж. – аналог захисту сучас. кандидат. дис.), інші набули наук. ступ. канд. чи д-ра н. в ін. установах уже після закін. аспірантури. Співроб. Кафедри налагодили широке співробітництво з н.-д. установами УСРР (більшість із них – позаштатні співроб. установ ВУАН), НТШ у Львові, АН СРСР, ВНЗами Москви та Ленінграда (нині С.-Петербургу). Так, В. Рєзанов 1926 обраний чл.-кор. АН СРСР, балотувався на дійс. чл. ВУАН; також готувалося подання на дійс. чл. ВУАН кандидатури О. Покровського (голосування не відбулося через його смерть). З Кафедрою активно співпрацювали кілька науковців, які вимушено проживали в Ніжині через заборону мешкати у великих містах, зокрема К. Харлампович і Д. Абрамович. Співроб. й асп. Кафедри відіграли помітну роль у розвитку укр. крає-, музеє- й архівознавства та ключову роль у становленні вказаних напрямів на тер. Ніжина й Ніжинщини. За їхньої участі створ. й функціонувало Ніжинське наукове товариство краєзнавства при ВУАН, І. Спаський очолював Ніжин. окруж. музей, В. Дубровський – Черніг. губерн. архів. відділ, В. Фохт – Ніжин. крайовий архів.

За час існування Кафедри її співроб. декілька разів потрапляли під ідеол. репресії – т. зв. чистки особового складу. Так, 1923 через формал. причину вчасного не складання соц.-екон. мінімуму з навч. відраховано усіх асп., окрім А. Єршова, а саму Кафедру через «неактуальність» і «немарксовість» тем наук. дослідж. на певний час позбавлено держ. фінансування. Для відновлення повноцін. діяльності до її складу довелося ввести політ. комісара Ніжин. ІНО й суттєво корегувати теми наук. дослідж. у бік вивчення рев. рухів, поезії та белетристики тощо. 1928 ліквідовано Термінол. комісію (звинувачена у неефективності й бездіяльності), у тому ж році кілька співроб. Кафедри потрапили під підозру рад. карал. органів у зв'язку із процесом над учасниками вигаданої Спілки визволення України (В. Рєзанов, П. Одарченко, Т. Алексєєв). Наприкінці 1929 розроблено план подальшого розвитку Кафедри, згідно з яким вона мала трансформуватися в 3 окремі н.-д. каф., проте восени 1930 її ліквідовано, як і всю мережу подіб. н.-д. установ УСРР. Більшість н. с. і асп. 2-го та 3-го рр. навч. залишилися працювати в Ніжин. інституті соц. виховання (таку назву отримав реформований Ніжин. ІНО), асп. 1-го р. навч. переведено до аспірантур ін. міст, де було відновлено діяльність класич. університетів (переважно до Києва та Харкова).

Бібліографічний опис:

Ніжинська науково-дослідна кафедра історії, культури та мови / С. Ю. Зозуля //
Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І.
Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних
досліджень НАН України, 2021. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-74107>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України
([докладніше](#)).